

ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВИ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ (НА ПРИКЛАДІ КОСОВО)

У статті розглядаються основні підходи до інституту міжнародного визнання держав. Наводяться приклади критеріїв такого визнання запропоновані як міжнародно-правовою доктриною, так і міжнародними організаціями в процесі їх функціонування та взаємодії з державами. Аналізуються декларативна та конститутивна теорії визнання держав. А також досліджується сучасний стан та статус Косово як частково-визнаної держави.

Ключові слова: визнання держав, новостворена держава, Косово, Міжнародний Суд ООН, Європейський Союз.

Постановка проблеми. У науці міжнародного права тривалий час ведеться дискусія стосовно механізму правомірного визнання новостворених держав. Та і загалом необхідності існування такого міжнародно-правового інституту як визнання держав. Якщо до ХХ століття цей інститут розглядали як суто теоретичну складову науки міжнародного публічного права то з розпадом Радянського Союзу, Югославії, Чехословаччини, утворилося понад двадцять нових держав-суб'єктів міжнародного права. Необхідність їх визнання міжнародним співтовариством актуалізували інтерес до цього інституту у міжнародному праві. Однак з тих часів механізм та критерії такого визнання досі не були уніфіковані. Тому наприклад ситуація з визнанням Косово досі лишається доволі неоднозначною.

Метою даної роботи є системний аналіз існуючих наукових напрацювань присвячених міжнародно-правовому механізму визнання держав. Дослідження основних наукових позицій стосовно необхідності визнання Косово та проблем, що виникли у зв'язку з неповним його визнанням. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання: 1) відслідкувати генезу розвитку інституту визнання держав у міжнародному праві; 2) навести доктринальне визначення та наукові критерії визнання держав; 3) на прикладі Косово проаналізувати сучасний стан частково визнаних держав з точки зору їх правомочностей на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження проблематики міжнародного визнання держав і зокрема Косово ведеться доволі давно. Однак окремої уваги заслуговують праці В. В. Іщенко, Т. В. Цимбрівського, П. В. Отенка, Ю. П. Ігнатюка, І. С. Хмельової, А. І. Григоршина, Л. В. Шпаковськи. Серед зарубіжних дослідників варто відзначити Е. А. Холіну, Р. Караєва, Д. А. Будко.

Виклад основного матеріалу. Інститут міжнародного визнання держав зародився ще у часи стародавнього Єгипту, однак тоді він базувався на визнанні влади монарха, адже саме він уособлював собою державу. У процесі розвитку суспільств визнання у тій чи іншій формі застосовувалось у практиці міждержавних відносин стародавніх Китаю та Греції. Загальновідомим є факт що найбільшого свого розвитку у давні часи юриспруденція знайшла у Римі. Як зазначає Л. В. Шпаковськи, саме римляни визнали право дипломатичної недоторканості та розробили правила, що закріплювали особливий статус іноземців на території Риму. Однак у часи рабовласництва про розвиток більшості правових інститутів, зокрема, інституту міжнародного визнання довелося забути [1, с. 242].

Наступним етапом розвитку інституту міжнародно-правового визнання стала епоха Великих географічних відкриттів, у XV-XIII століття почався процес активної взаємодії між країнами, а також відкриття нових держав, які повинні були зайняти своє місце у

міжнародних відносинах. У той період визнання було суто практичним і виявилось у формі торгівельної взаємодії новостворених та вже існуючих країн.

Однак активний суспільний розвиток, науково-технічний прогрес та дві великі кризи спричинені світовими війнами не могли не відбитися у формуванні нового суспільного та геополітичного порядку. Особливо цікавими з цієї точки зору є саме події після Другої світової війни, які призвели до формування міжнародних організацій та міждержавних об'єднань, зокрема Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), Європейського Союзу (далі – ЄС), союзу Американських держав. Формування таких потужних об'єднань стало гарантією світової стабільності, та мало на меті перешкоджання новим війнам. Як відомо основними причинами воєн завжди були спори про території, власне тому питання міжнародного визнання держав тривалий час замовчувалося світовою спільнотою.

Однак у ХХ столітті це питання стало знову актуальним у зв'язку із розпадом багатьох держав, зокрема Югославії, Чехословаччини та СРСР. Перед світовою спільнотою знову постало питання щодо визначення місця новостворених країн на міжнародній арені. Наукою міжнародного права було вироблено декілька теорій визнання держав, зокрема, конститутивна та декларативна.

За конститутивною теорією лише факт визнання породжує міжнародну правосуб'єктність держави, тобто ставить в пряму залежність її долю як суб'єкта міжнародного права, перетворює фактичний стан утворення нової держави у юридичний стан. Декларативна теорія полягає у тому, що держава стає суб'єктом міжнародного права лише за фактом свого виникнення. А міжнародне визнання лише констатує факт її утворення [2, с. 239].

Власне тоді були проведені перші спроби вироблення критеріїв для визнання держав. Так, Г. Лаутерпаг визначив такі основні критерії визнання держав: незалежні органи управління; ефективність влади; наявність певної території. До вторинних критеріїв він відносив ступінь цивілізованості нової держави, законність його походження, політичну систему та релігію [3, с. 218].

Ці критерії можна назвати доктринальними, однак цей підхід до визначення критеріїв не єдиний.

Оскільки важливу роль у міжнародних відносинах відіграє ООН, то деякі вчені запропонували в якості критеріїв визнання держави застосовувати критерії прийняття держав до цієї міжнародної організації. Серед них М. Мускелі виділив: наявність уповноваженого уряду та адміністрації здатної забезпечити діяльність держави; наявність збройних сил

та органів підтримання правопорядку; наявність власної фінансової та судової систем.[3, с. 219]

І. В. Григоришин акцентує увагу на необхідності кодифікації норм міжнародного права присвячених визнанню держав та зазначає, що необхідним є скорочення вимог, які можуть висуватись до новостворених держав і не допущення їх подальшого розширення та обмеження випадків попереднього умовного визнання держав [4, с. 50].

Однак проблема відсутності єдиного міжнародно-правового механізму визнання держав знову дало про себе знати у сучасний період. Розвиток поліцентризму та прагнення окремих держав до сепарації як відповідь на глобальні інтеграційні процеси сьогодні призводить до чергової світової перебудови.

Сьогодні є дуже багато міжнародних ситуацій, що потребують належного правового регулювання, яке можна забезпечити лише вирішивши проблему критеріїв міжнародного визнання держав. Так, у лютому 2008 року частина суверенної республіки Сербії – Косово проголосила свою незалежність. Після цього проголошення розпочався процес визнання новоствореної держави. Перший етап завершився визнанням близько 30 країнами, включаючи Сполучені Штати Америки, Великобританію і Французьку Республіку, але не визнали її Російська Федерація та Китайська Народна Республіка (усі п'ять країн – постійні члени Ради Безпеки ООН).

Республіка Сербія розглядає силове й одностороннє відокремлення Косово таким, що не має жодних правових наслідків ні для себе, ні для міжнародного правопорядку.

Слід зазначити, що ще у 1991 році в Європейському Союзі було розроблено свої правила визнання держав, які були закріплені у Декларації «Керівні принципи визнання країн у Східній Європі і Радянському Союзі» [5].

У цій декларації країни-члени ЄС встановили критерії для визнання нових держав у Східній Європі та на території Радянського Союзу через обмежуючі рамки для визнання нового політичного утворення – це створення його у результаті агресії і прийняття до уваги ефекту визнання на сусідні країни. Однак попри такі обмеження у переважній більшості країни ЄС визнали Косово як окрему державу [6, с. 58].

Власне визнання Косово, що відбулося в обхід встановлених правил, підняло хвилю скептицизму, та суттєво вплинуло на авторитет таких міжнародних інституцій як ЄС та ООН. Розвиток ситуації в Республіці Косово є наглядним показником практичного застосування норм міжнародного права та нівелювання ролі міжнародних інституцій, зокрема ООН.

Хмельова І. Є. пояснюючи «прецедент Косово», зазначає про наявність так званих «екстремальних обставин», серед яких систематична дискримінація, експлуатація населення, відмова центрального уряду від компромісних рішень, перспектива життєздатності народу, вплив на регіональний та міжнародний мир» [7, с. 407]. Цим власне аргументується твердження, що ситуація із Косово ніяк не схожа із ситуаціями Криму та Абхазії.

На сьогодні Косово визнається 87 державами-членами ООН (зі 193), 22 з 27 членів ЄС (крім Греції, Кіпру, Іспанії, Румунії, Словаччини), 33 з 47 членів Ради Європи, 22 з 24 членів НАТО, тобто переважно країни Заходу. Ще 9 держав мають намір визнати незалежність Косово. Водночас 55 держав-членів ООН, у тому числі й Україна, відмовляються визнати незалежність Косово або ще вивчають це питання.

Незалежність Косово не визнали 2 постійні члени Ради Безпеки ООН (Росія та Китай), всі держави-члени СНД, абсолютна більшість країн Азії, Африки та Латинської Америки. Міжнародний суд ООН в Гаазі в консультативному висновку від 22.07.2010 р. за запитом Генеральної Асамблеї ООН на питання «чи відповідає одностороннє проголошення незалежності тимчасовими інститутами самоврядування Косово нормам міжнародного права?» дійшов висновку, що на підставі пункту 2 статті 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй: «Ніякого загального заборони на одностороннє проголошення незалежності не впливає з практики Ради Безпеки», – і далі: «Загальне міжнародне право не містить будь-якої заборони на проголошення незалежності» [8, с. 55].

Ситуація Косово могла б бути остаточно вирішеною якби Міжнародний Суд ООН виніс певне рішення, а не консультативний висновок. Оскільки відповідно до положень статей 59, 60 Статуту Міжнародного Суду ООН саме рішення мають загальнообов'язкову силу.

Аналізуючи вищеведене стає зрозумілим, що Косово вже близько 12 років є частково-визнаною державою. Однак сьогодні у міжнародному праві переважає теорія, що відповідні утворення набувають ряд прав та привілеїв лише після акту їхнього визнання іншими суб'єктами міжнародного права. Через це Косово сьогодні досі не вважається повноцінним суб'єктом міжнародного права. Така ситуація, по-перше, перешкоджає розвитку новоствореної держави як повноцінного суб'єкта міжнародних правовідносин, а, по-друге, призводить до порушення основних міжнародних прав, зокрема – право народу на самовизначення.

У свою чергу, слід звернути увагу, що Російська Федерація не визнає незалежності Косова, але саме за цим прецедентом і анексувала Крим, доводячи всім, що ніякого дозволу центральної влади країни для одностороннього проголошення незалежності не потрібно.

Натомість не визнання з боку України є певним компромісом з Сербією. Україна не визнає незалежності Косова, а Сербія не визнає анексії Криму.

Висновки. Аналізуючи все вищеведене, можна зазначити, що проблема міжнародного визнання держав є надзвичайно важливою та такою, що потребує відповідного врегулювання. Оскільки саме здатність визнаних наднаціональних інституцій оперативно реагувати на принципові суспільні та геополітичні зміни є маркером динаміки розвитку всієї світової спільноти. У зв'язку із цим доречно провести систематизацію та узгодження вже існуючих норм, присвячених міжнародному визнанню держав, та здійснити подальшу їх кодифікацію.

До того ж, на рівні Організації Об'єднаних Націй можна створити спеціальну комісію, яка вирішуватиме питання міжнародного визнання держав. Щодо складу цієї комісії, то можна використати вже існуючий механізм обрання членів Європарламенту від союзних держав. Утворення такої комісії дозволить пришвидшити процедуру визнання, а також забезпечить досягнення певної єдності у цьому питанні.

Стосовно ситуації із Косово, то рішення про проголошення незалежності цього регіону було цілком закономірним з огляду на тогочасну внутрішньодержавну ситуацію Сербії. Оскільки 129 країн світу все ж таки визнали новостворену державу, то наступним кроком для цього утворення має стати встановлення короткострокових та довгострокових пріоритетів державної дипломатії для збільшення кількості країн, які визнають незалежність Косово, та отримання повноцінної міжнародної правосуб'єктності.

Наприклад, одним із варіантів для Косово є наближення до арабських країн, враховуючи «мусульманську віру». У стратегії чіткого визначення Косово може підкреслити, що вони більше, ніж «молоді європейці» і є «європейськими мусульманами», що може стати мостом між Сходом і Заходом в Європі. Інший варіант – зосередитись на країнах, які мають схожість з Косово, тобто на малих країнах, що не мають виходу до моря і/або постконфліктних країнах.

Щодо інших невизнаних територій, то кожний випадок визнання нових країн до створення єдиного універсального міжнародного акту варто розглядати індивідуально, а не через призму утворення Косово.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шпаковський Л. В. Історія становлення і розвитку інституту визнання держав: ретроспективний аналіз. *Зовнішня політика і дипломатія: досвід, моделі, традиції*. 2012. № 19. С. 240-248.
2. Литвиненко І. Л. Визнання держав у міжнародному праві. *Університетські наукові записки*. 2005. №1. С. 238–243.
3. Холина Е. А. Формы и критерии признания государств. *Пробелы в российском законодательстве*. 2012. №3. С. 218–222.
4. Григоришин А. І. Визнання держав у міжнародному праві. *Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. С. Казанського*: матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року). Одеса, 2010. С. 49-51.
5. Про критерії ЄС для визнання нових держав у Східній Європі та на території Радянського Союзу: Заява “Дванадцятьох” про майбутній статус Росії та інших колишніх республік від 23 грудня 1991 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_119#Text
6. Ігнатюк Ю. П. Міжнародно-правовий статус Косово як частково визнаної держави. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2013. С. 57-60.
7. Хмельова І. Є. Міжнародно-правове визнання республіки Косово. *Молодий Вчений*. 2017. №7. С. 406 – 408.
8. Дудко А. Г. Невизнані держави як вторинні суб'єкти міжнародного права. *Права людини і поліція в сучасному світі*. 2018. № 2. С. 54–56.

REFERENCES

1. Shpakovsky L. V. (2012) Istoriiia stanovlennia i rozvytku instytutu vyznannia derzhav: retrospektyvnyi analiz [History of formation and development of the institution of state recognition: a retrospective analysis]. *Zovnishnia polityka i dyplomatiia: dosvid, modeli, tradytsii. no. 19. pp. 240–248.*
2. Lytvynenko I. L. (2005) Vyznannia derzhav u mizhnarodnomu pravi [Recognition of states in international law]. *Univertsytetski naukovi zapysky. no. 1. pp. 238–243.*
3. Holina E. A. (2012). Formy i kriterii priznaniya gosudarstv [Forms and criteria for the recognition of states]. *Probely v rossiyskom zakonodatel'stve. no. 3 pp. 218–222.*
4. Hryhoryshyn A. I. (2010) Vyznannia derzhav u mizhnarodnomu pravi [Recognition of states in international law]. *Mizhnarodni chytannia prysviacheni pamiaty profesora Imperatorskoho Novorosiiskoho universytetu P. Ye. Kazanskoho: materialy Mizhnarodnoi konferentsii. Odesa, pp . 49-51.*
5. Pro kryterii YeS dlia vyznannia novykh derzhav u Skhidnii Yevropi ta na terytorii Radianskoho Soiuzu: Zaiava “Dvanadtsatkh” pro maibutnii status Rosii ta inshykh kolyshnykh respublik vid 23 hrudnia 1991 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_119#Text
6. Ihnatiuk U. P. (2013) Mizhnarodno-pravovyi status Kosovo yak chastkovo vyznanoi derzhavy [International legal status of Kosovo as a partially recognized state]. *Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia». Odesa : Feniks, pp. 57-60.*
7. Khmelova I. Ye. (2017) Mizhnarodno-pravove vyznannia respubliky Kosovo [International legal recognition of the Republic of Kosovo]. *Molodyi Vchennyi. no. 7. pp. 406 – 408.*
8. Dudko A. H. (2018) Nevyznani derzhavy yak vtorynni subiekty mizhnarodnogo prava [Unrecognized states as secondary subjects of international law]. *Prava liudyny i polityka v suchasnomu sviti. no. 2. pp. 54–56.*

ЕФРЕМОВА ЕКАТЕРИНА

кандидат юридических наук, старший научный сотрудник,
и. о. заместителя директора по научной работе НИИ правового обеспечения
инновационного развития НАПрН Украины, доцент кафедры права Европейского Союза
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого,

МАРЫНИВ ИВАННА

кандидат юридических наук, доцент кафедры права Европейского Союза
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ПРИЗНАНИЕ ГОСУДАРСТВ В СОВРЕМЕННОМ МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ (НА ПРИМЕРЕ КОСОВО)

В статье рассматриваются основные подходы к институту международного признания государств. Приводятся примеры критериев такого признания предложенные как международно-правовой доктриной, так и международными организациями в процессе их функционирования и взаимодействия с другими государствами. Анализируются декларативная и конститутивная теории признания государств. А также исследуется современное состояние и статус Косово как частично-признанного государства.

Ключевые слова: признание государств, новое государство, Косово, Международный Суд ООН, Европейский Союз.

YEFREMOVA KATERYNA

PhD, Senior Researcher, Deputy Director in charge of scientific work of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of National Academy of Law Sciences of Ukraine;
Associate Professor at the Department of European Union Law of Yaroslav Mudryi National Law University,

MARYNIV IVANNA

PhD, Associate Professor at the Department of European Union Law of Yaroslav Mudryi National Law University

RECOGNITION OF STATES IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL LAW (ON THE EXAMPLE OF KOSOVO)

Problem setting. International science has long been discussing the mechanism of legal recognition of newly created states. And in general the need for the existence of such an international legal institution as the recognition of states. If until the twentieth century this institution was considered as a purely theoretical component of the science of public international law, then with the collapse of the Soviet Union, Yugoslavia, Czechoslovakia, more than twenty new states-subjects of international law were formed. The need for their recognition by the international community has actualized the interest in this institution in international law.

However, since then, the mechanism and criteria for such recognition have not been unified. Therefore, for example, the situation with the recognition of Kosovo still remains quite ambiguous.

Target of research. The purpose of this study is the trace genesis of the development of the institution of recognition of states in international law, provide a doctrinal definition and scientific criteria for the recognition of states. On the example of Kosovo to analyze the current state of privately defined states in terms of their powers in the international arena.

Analysis of resent researches and publications. The following scientists were engaged in research of the specified question: L. V. Shpakovsky, V. V. Ishchenko, T. V. Tsymbrivsky, P. V. Otenko, Yu. P. Ignatiuk, I. Ye. Khmelyova, A. I. Grigorshin. This question has been studied among foreign researchers: E. A. Kholina, R. Karaev, D. A. Budko.

Article's main body. The article considers the main approaches to the institution of international recognition of states. Examples of criteria for such recognition are proposed by both international legal doctrine and international organizations in the process of their functioning and interaction with states. Declarative and constitutive theories of recognition of states are analyzed. It also examines the current state and status of Kosovo as a partially recognized state.

Conclusions and prospects for the development. The problem of international recognition of the state is extremely important and needs to be resolved as soon as possible. That the very ability of recognized national institutions to respond quickly to the principles of society and geopolitical changes are the marketing dynamics of the development of the entire world community. In this regard, it is appropriate to systematize and harmonize the existing norms on the international definition of states and to carry out their further codification.

Since most countries of the world still recognized Kosovo as a newly created state, in our opinion, such recognition is appropriate for all other countries. For other unrecognized territories, each case of recognition of new countries before the creation of a single codified act should be considered individually and not through the prism of the formation of Kosovo.

Keywords: recognition, newly created state, Kosovo, UN International Court of Justice, European Union.

Єфремова К. В., Маринів І. І. Визнання держави в сучасному міжнародному праві (на прикладі Косово). *Право та інноваційне суспільство*: електрон. наук. вид. 2020. № 2 (15). URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Yefremova_Maryniv15.pdf